

Гурдуз А. І.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови і літератури
Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського
Малюта К. І.,
студентка
Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського

ТИПОЛОГІЯ МІФОПОЕТИКИ РОМАНІВ ТОМАСА ГАРДІ І ДЖОЙС КЕРОЛ ОУТС

Анотація. У пропонованій статті вперше визначаємо співвідносність міфопоетичних парадигм знакових романів одного з ранніх англійських модерністів Томаса Гарді «Тесс із роду д'Ербервіллів» і його молодшої американської колеги Джойс Керол Оутс «Сад радощів земних», що значно змінює уявлення про питання традиції й новаторства в міфопоетичній площині в літературах Західної Європи і Північної Америки періоду кінця XIX–XX ст. Ключовими при цьому стають питання принципів художньої організації міфопоетики названих творів, а також методологічної моделі їх аналізу.

Ключові слова: міфопоетика, міфопоетична парадигма, мотив, типологія, модель, Біблія, античність.

Постановка проблеми. Мистецький простір перших десятиліть XXI ст. демонструє підвищений інтерес до міфотворчості з огляду на її безальтернативну необхідність як явища на світовому і регіональному рівнях, причому дослідження самої цієї сфери ефективним назвати можна далеко не завжди, зокрема в Україні [1, с. 13]. Додатковою перешкодою процесу наукового вивчення вітчизняними фахівцями залишається суб'єктивна обмеженість більшості праць межами національного літературно-мистецького процесу з ігноруванням вельми продуктивного часом зарубіжного досвіду. Отже, оптимізація міфопоетичних досліджень нині є одним із найважливіших завдань сучасного літературознавства і гуманітаристики загалом. Спробі наблизитись до вирішення цієї задачі присвячені численні роботи, які успішно «ігнорують» застереження визначних філософів про нерациональність і неможливість розгляду міфу (тобто і його складників) як матеріалу для аналізу (від О. Лосева до Д. Пашиніної й ін.). Навіть фундаментальні дослідження останніх років, при голосних титулах, частіше містять лише аналітичний «звіт» про наявні на цей момент теорії й концепції міфотворчого/міфопоетичного (як, наприклад, О. Гольник, Л. Хавкіної, навіть Ю. Вишницької, чия робота підбиває певний підсумок відповідних вітчизняних студій кінця XX – початку XXI ст. [2] тощо) з подальшим відпрацюванням окремих методик на конкретному художньому матеріалі.

Значно допомагає в розумінні тенденцій міфотворчості XXI ст. переосмислення класичного вже досвіду міфопоетики творів XIX і XX ст. з актуальних теоретичних позицій; такий розгляд водночас актуалізує недорозглянуті своєчасно питання авторської манери митців, еволюції їх творчості, міжлітературної взаємодії тощо. Так, у студіях А. Гурдуза завдяки міфопоетичному аналізу було роз'яснено проблему «незавершеності» логіки роману Томаса Гарді «Тесс із роду д'Ербервіллів» і

спростовано один зі стереотипів сприймання його художньої спадщини загалом [3; 4, с. 83].

У пропонованій статті вперше розглядаємо типологічне співвідношення міфопоетики знакових романів одного з ранніх англійських модерністів Томаса Гарді «Тесс із роду д'Ербервіллів» (“Tess of the d'Urbervilles”, 1891 p.) і його молодшої американської колеги Джойс Керол Оутс «Сад радощів земних» (“A Garden of Earthly Delights”, 1967 p.), що значно змінює уявлення про питання традиції й новаторства в міфопоетичній площині в літературах Західної Європи і Північної Америки періоду кінця XIX–XX ст.

Метою статті є визначення співвідносності міфопоетичних парадигм указаних романів Т. Гарді і Дж. К. Оутс. Ключовими при цьому стають питання а) принципів художньої організації міфопоетичних парадигм творів «Тесс із роду д'Ербервіллів» і «Сад радощів земних», а також б) методологічної моделі аналізу цих романів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливі в їх національних літературах, романи Т. Гарді «Тесс із роду д'Ербервіллів» і Дж. К. Оутс «Сад радощів земних» (далі, відповідно, «Тесс...» і «Сад...») як автономні художні одиниці («Тесс...» – і як складник «Уессекського циклу») певним чином досліджені в системі доробку їх авторів [3, с. 68–84; 5, с. 104], хоча міфопоетичне висвітлення цих творів здійснене неповною мірою. Частково проблеми такого тлумачення роману Т. Гарді торкається Н. Фрай, фрагментарно, зокрема, – Д. ван Гент, Л. Ширс. Комплексно міфопоетична парадигма «Тесс...» розкрита А. Гурдузом [4; 3, с. 68–84]; питання ж міфопоетики «Саду...» Дж. К. Оутс перебувають у фокусі уваги Т. Мироненко і А. Меншій [5]; наближаються до відповідної проблематики Т. Денисова, О. Ногачевська, Е. Бендер, Дж. Крейтон та ін.

Зіставлювані романи містять комбіновані міфопоетичні парадигми з опорою на біблійно-античний («Тесс...») і біблійний («Сад...») контексти. Про системну спорідненість цих парадигм свідчить, зокрема, співвіднесення результатів застосування авторської моделі міфопоетичного аналізу А. Гурдуза під час вивчення ним романів Т. Гарді «Тесс...», «У далині від збожеволілого натовпу» [4; 6; 3, с. 68–92] і під час пізнішого висвітлення відповідного аспекту роману Дж.К. Оутс «Сад...» у розвідці Т. Мироненко і А. Меншій [5] – тут указана модель аналізу вже (значно спрощена: скажімо, без складника інтертекстуальної аналітики) використана як шаблон.

Англійський твір (і це цілком відповідає манері письма Т. Гарді і принципам моделювання його Уессекса) демонструє подвійну лінійність міфопоетики: А. Гурдузом доведено паритетність у романах митця античної й біблійної складових

[4; 3, с. 81–82]. У творі Дж.К. Оутс антична лінія відсутня, що також мотивовано. Структури біблійно-античного (в «Тесс...») і античного (в «Саду...») стрижнів міфопоетичних парадигм аналізованих творів співвідносні з їх сюжетними перипетіями. Зіставлення художньої логіки цих перипетій, їх специфічної фазовості [4, с. 11–12; 5, с. 105–107] також свідчить про певну – і вельми неочікувану – системну спорідненість цих англійського й американського романів.

Порівнювані художні тексти насичені біблійною символікою. Головних героїнь творів Т. Гарді і Дж. К. Оутс, Тесс Дарбейфільд-д'Ербервілл і Клару Волпол, доля зводить з двома несхожими чоловіками, стосунки з якими складають головні віхи їхнього життя. В англійському романі це Алек Сток-д'Ербервілл та Енджел Клер, які належать до різних сфер (перший прагне плотських утіх, а життя другого просякнуте високою духовністю) і для Тесс репрезентують ніби два різні світи: світ Алека – оманливий і грубий, світ Клера – ідеалістично-наївний і навіть жорстокий у своїй принциповості. Обидві постаті, будучи фатальними в житті героїні, певною мірою схожі. Знаменують етапи життя Клари в американському творі абстрагований «джентльмен-авантюрист» Лаурі – «далекий нащадок <...> відчайдушних шукачів удачі» (символічно тяжіє до стихії повітря) і представник владного клану Керт Ревір (метафорично ближчий до всього земного).

«Чергування» взаємин Тесс з Алеком і Клером, а також Клари з Лаурі і Ревіром можна розглядати як зміну певних циклів, або етапів, у житті героїнь: Тесс – Алек / Клара – Лаурі (два етапи) і Тесс – Клер / Клара – Ревір (два етапи). Модель стосунків у кожному з цих етапів співвідносна з біблійним сюжетом про Першобатьків. Образ героїні кожного з романів при цьому нагадує образ Єви; на образ старозаповітного Адама «претендують», відповідно, Клер і Алек («Тесс...») та Ревір і Лаурі («Сад...»), що в постатях останніх вбачаємо, відповідно, Адама та псевдо-Адама (зіставмо: [4, с. 12–13; 5, с. 105]).

Найповнішою ілюстрацією міфопоетичної логіки окреслених етапів в обговорюваних романах служить історія Тесс (у творі американки складники названих фаз взаємин персонажів дубльовані і, за спостереженнями Т. Мироненко і А. Меншій, прописані часом пунктирно, тому детальніше зупиняємося на хронологічно першому варіанті Т. Гарді): у стосунках з Алеком у першій фазі роману ситуація нагадує спокушання Єви, тобто Алек у своєму суто еротичному потязі поєднує в собі образи псевдо-Адама й сатани (пізніше він порівняє себе зі спокусником «в образі нечистої тварі» [7, с. 408]). До речі, відповідає традиції англійської літератури називання метафорично демонізованого персонажа в романі Дж.К. Оутс «він» [8, с. 216; 7, с. 367].

Друга фаза «Тесс...» є для героїні «реабілітаційною», дівчина вчиться заспокоювати свій біль та очищується – через каяття та разом із природою (ідея циклічності у творі включає й мотив відродження-оновлення [7, с. 117]). Світ, в який потрапляє Тесс після другого від'їзду з дому, – миза Телботейс – постає як алегорія «землі обіцяної». Залишивши чудовий сад Алека – псевдо-Адама, з Клером героїня віднаходить Едем. Так само «землею обіцяною» уявляється світ, в який потрапляє Клара після зближення з Ревіром [5, с. 106]; зокрема, це будинок із садом, що останній, згідно з назвою роману, втілює біблійні смисли і стає цілим світом для американської героїні [8, с. 267].

Розлучаючись на певний час із Клером, Тесс залишає місця, де була щаслива, так молоді люди втрачають «Едем». Симво-

лічно, що, розлучившись, і героїня, і її чоловік зазнають душевної й матеріальної скрути, мук: Тесс – тяжко працюючи на фермах, а Енджел – у Бразилії. Тут напрошується паралель до Божого присуду вигнаним із раю Першобатькам після їх гріхопадіння. У проміжках між цими часовими точками в життя героїні входить Алек.

У такий спосіб життєвий шлях Тесс д'Ербервілл у метафоричному плані постає як шлях старозаповітної Єви, яка (у Гарді) в житті зустрічає як Адама, так і псевдо-Адама. Прикметно, що у стосунках Тесс і Клера вбачаємо й контури другої, вже ново-заповітної, моделі «Ісус Христос – Марія Магдалина». Отже, у тексті роману виразно проступають контури трансформованих автором двох біблійних легенд: про Адама і Єву та про Ісуса Христа і Марію Магдалину. Відповідно, образ Тесс поєднує в собі іпостасі Єви та Марії Магдалини (на символічному рівні як Єва, що згрішила, Тесс «приречена» до смерті – страти, та як Магдалина, яка очистилася, знаходить «життя вічне» – тобто своє уявне продовження в сестрі поряд із коханим). Однак превалює в творі модель «Адам – Єва», хоча обидва міфологічних сюжети в процесі їхньої реміфологізації синтезуються [4, с. 13].

Сучасні дослідниці справедливо зауважують, що система біблійних алюзій американського роману перегукується з однойменним триптихом І. Босха: як і на його картині, у творі Дж.К. Оутс світ поділено на три частини – рай, образ земного буття і пекло, – які умовно відповідають частинам роману («Карлтон», «Лаурі» і «Свон») і в житті героїні визначені постатями трьох чоловіків: батька, коханого і сина [5, с. 104]. Водночас структурна спрощеність міфопоетичної організації «Саду радощів земних» залишається поза увагою авторок названої розвідки.

Фрагментні складові частини міфопоетичних парадигм аналізованих романів Т. Гарді і Дж.К. Оутс також демонструють спільні риси: тут говоримо про спільні ключові міфологеми (наприклад, дороги, води), міфопоетичні мотиви; систему співвідносних містичних знаків долі, яка «програмує» трагічний фінал, особливу семантику окремих власних імен тощо.

Висновки. Встановлення типологічної спорідненості міфопоетичних парадигм романів «Тесс із роду д'Ербервіллів» і «Сад радощів земних» стимулює до подальших компаративних досліджень творчості Т. Гарді і Дж.К. Оутс як хронологічно дистанційованих, але значною мірою близьких митців. Наукова робота в цьому напрямі, безумовно, перспективна, важлива для розуміння динаміки процесів реінтерпретації традиційних структур у міжлітературній системі, характеру еволюції англійської міфопоетичної прози кінця XIX – XX ст. і вкотре доводить акумулятивну роль і певну підпорядкованість студій у межах національних літератур компаративним розвідкам.

Література:

1. Гурдуз А. Інтенсифікація міфопоетичних досліджень як проблема / А. Гурдуз, Х. Бережанська // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету : наук. зб. Сер. : Філологія / гол. ред. сер. І. Ступак. – Одеса ; Херсон : Вид. дім «Гельветика», 2016. – Вип. 22. – С. 12–14.
2. Вишницька Ю. Міфологічні сценарії в сучасному художньому та публіцистичному дискурсах : дис. ... докт. філол. наук : спец. 10.01.06 «Теорія літератури», 10.01.01 «Українська література» / Ю. Вишницька. – К. : Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка, 2016. – 624 арк.
3. Гурдуз А. Міфопоетична парадигма в українській та західноєвропейській «прозі про землю» кінця XIX – першої третини XX ст. :

[моногр.] / А. Гурдуз. – Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2008. – 216 с.

4. Гурдуз А. Міфопоетична парадигма в романі Томаса Гарді «Тесс із роду д'Ербервіллів»: контури біблійних моделей / А. Гурдуз // За-рубіжна література в школах України. – К., 2005. – № 8. – С. 10–14.
5. Мироненко Т. Міфопоетична парадигма в романі Джойс Керол Оутс «Сад радощів земних» / Т. Мироненко, А. Меншій // Акту-альні проблеми міжнародних відносин ; ред. Л. Губерський. – К. : Київ. ун-т ім. Т. Шевченка, 2010. – Вип. 91. – Ч. I. – С. 102–110.
6. Гурдуз А. Авторський міф та його варіант: специфіка «уесексько-го світу» Томаса Гарді в романі «Удалині від збожеволілого натов-пу» / А. Гурдуз // Новітня філологія. – 2007. – № 6. – С. 150–157.
7. Hardy T. Tess of the d'Urbervilles / T. Hardy ; introd. by P. Ingham. – London : D. Campbell Publishers, 1991. – XLVIII, 472 p.
8. Oates J.C. A Garden of Earthly Delights / J.C. Oates. – New York : Modern Library pbk. ed., 2006.

Гурдуз А. И., Малюта Е. И. Типология мифопоети-ки романов Томаса Гарди и Джойс Керол Оутс

Аннотация. В предлагаемой статье впервые определя-ем соотносимость мифопоэтических парадигм знаковых романов одного из ранних английских модернистов Тома-са Гарди «Тесс из рода д'Эрбервилль» и его младшей аме-риканской коллеги Джойс Кэрол Оутс «Сад радостей зем-

ных», что значительно меняет представление о традиции и новаторстве в мифопоэтической плоскости в литерату-рах Западной Европы и Северной Америки периода конца XIX–XX вв. Ключевые при этом вопросы принципов ху-дожественной организации мифопоэтики названных про-изведений, а также методологической модели их анализа.

Ключевые слова: мифопоэтика, мифопоэтическая па-радигма, мотив, типология, модель, Библия, античность.

Gurduz A., Maluta K. The mythopoetics typology of the novels by Thomas Hardy and Joyce Carol Oates

Summary. In the offered article the correlations of mytho- poetical paradigms of the sign novels “Tess of the d'Urber- villes” by one of the early English modernists Thomas Hardy and “A Garden of Earthly Delights” by Joyce Carol Oates, his younger American colleague, are determined for the first time. That considerably changes an idea about the tradition and in- novation in a mythopoetical plane in literatures of Western Eu- rope and North America of the end of the XIX–XX centuries. The questions of principles of artistic organization of mytho- poetics of the named artistic works become the key here, the same as the methodological model of its analysis.

Key words: mythopoetics, mythopoetical paradigme, mo- tive, typology, model, Bible, antiquity.